

Pavel Palát

DR. FRANTIŠEK BENES - ATLAS ČESKÝCH PEČETÍ

Praha 1978

Úvodem bych rád podotkl, že tato přednáška si nečiní nároku na zevrulné zhodnocení heraldické a sfragistické práce, kterou vykonal Dr. František Beneš ve prospěch rozvoje českých pomocně-vědních disciplín. Zhosit se s úspěchem takového úkolu je možné až po náležitém probádání Benešovy pozůstalosti. Budu-li přesto dnes hovořit o osobnosti Dr. Beneše, obrátím pozornost především na jeho projekt "ATLASU ČESKÝCH PEČETÍ", zatímco k biografii a jeho celkové práci přihlédnu pouze v mezích mně dostupných a získaných informací. Poněvadž jsem si vědom toho, že někteří z přítomných mohli Dr. Beneše znát osobně a měli tudiž možnost daleko důkladněji se seznámit s jeho prací, prosím o případné další doplnění mé přednášky.

František Beneš se narodil v kutnohorské učitelské rodině 4. října 1905. Během gymnasiálních studií v nedalekém Kolíně se začal intensivněji zajímat o historii a tento zájem jej přivedl do Prahy, kde úspěšně absolvoval tehdejší archivní školu - speciální ústav pro výchovu budoucích archivních pracovníků - a studiem na Karlově universitě získal doktorát filosofie.

Dr. Beneš měl to štěstí, že mohl trvale spojit svůj hluboký zájem o historii s povoláním. Po získání odborné kvalifikace se stal pracovníkem býv. Archivu země České, kde dosáhl funkčního zařazení zemského archivního komisaře.

Práce v Archivu uprostřed jedinečného materiálu dokumentujícího historický vývoj Českého státu trvale usměrnila jeho vědecké zaměření i badatelský zájem tak, že se stává uznávaným odborníkem v oboru pomocných věd historických, zejména v heraldice, genealogii ale především ve sfragistice.

Dr. Beneš totiž velmi správně rozpoznal a pochopil, že dochovaný sfragistický materiál - pečeti i pečetidla - dík svému právnímu charakteru je materiálem velmi cenným a významným pro vědeckou práci. Vešle toho si uvědomoval, že je ovšem

nezbytně nutné, aby badatel a vědecký pracovník dovedl tohoto materiálu náležitě využít a aby věděl, co z něho může vytěžit a získat - zkrátka aby byl materiál zpracován metodicky i odborně na žádoucí úrovni. Z těchto úvah a poznání vznikal postupně projekt na sestavení atlasu českých pečetí, studie charakteru metodického a v neposlední řadě studie a články z výsledků vlastního bádání.

Z metodických studií uvádím zejména "Význam pečeti pro bádání o minulosti" (1945), "Pečeti v českých zemích a jejich cena jako dějepisného pramen" (1949), "Pečeti a jejich význam" (1954), "Pečeť jako pramen pro vojenskou historii" (1963).

Výsledkem vlastního bádání jsou např. tyto práce: "České panovnické pečeti z let 1310 - 1526. Jejich soupis a popisy" (1954), "Výjevy v obrazech českých středověkých pečetí" (1955), "Jezdecká pěčet Bavora III. z Bavorova z roku 1315" (1957) a d.

Vedle eminentního zájmu o sfragistiku jako vědní obor se Dr. Beneš z titulu zemského archivního komisaře zajímal o pečeti jako o součást archivália, totiž o jejich archivní zpracování, deponování a konzervaci, a napsal několik metodicko-praktických statí k tomuto účelu: "O třech úsecích ochrany pečetí v archivu" (1948), "Zhotovování novověkých pečetí v miskách a pouzdrech" (1954), "Poznámky o archivní ochraně přivěšených pečetí" (1958).

Kromě vědecké a badatelské práce v pomocně-vědních oborech se Dr. Beneš zpracováním a vydáním "Berní role Čáslavská" přiřadil k skupině historiků zpracovávajících berní role českých krajů. Rovněž se zajímal o regionální dějiny rodiště své ženy - Kálov.

Přestože byl Dr. Beneš odborníkem-profesionálem, dovedl si najít čas i pro činnost spolkovou. V roce 1938, po vydání prvních sešitů "Atlasu", jej požádal výbor Jednoty starých českých rodů - rodopisného spolku vzniklého 20. března 1920 v Praze -

o užší spolupráci. Dr. Beneš se stal odborným genealogickým a heraldickým poradcem výboru, získal pro spolkovou činnost další vědecké pracovníky a badatele a organisoval odborné přednáškové kurzy. Na 1. jubilejní valné hromadě Jednoty starých českých rodů, která se konala 17. ledna 1939, přednesl přednášku na téma "O rodopisném bádání a jeho významu pro dějiny celonárodní" a zároveň podal návrh na ustavení Genealogického a heraldického odboru Jednoty starých českých rodů. K ustavení odboru došlo již 28. února 1939. Předsedou byl zvolen Ing. Jaroslav Karásek, prvním jednatelem Dr. Beneš, druhým jednatelem a zapisovatelem Karel Čámský a pokladníkem V. J. Ráb. V červnu t.r. byly po resignaci dosavadního předsedy provedeny volby; předsedou byl zvolen V. J. Ráb, Dr. Beneš zůstal prvním jednatelem, druhým jednatelem byl zvolen Václav Přech a výtvarným poradcem Karel Čestický. Odbor měl asi 25 členů. Podle programového prohlášení prvního výboru měl Genealogický a heraldický odbor zvýšenou měrou podporovat rodopisnou a heraldickou práci, umožňovat publikaci výsledků bádání, provádět exkurze do archivů a pořádat přednášky a metodické semináře. Působnost odboru se během druhé světové války zúžila v podstatě jen na heraldiku; odbor vyvíjel činnost v rámci Jednoty, kde požíval značné samostatnosti a 30. ledna 1946 skončil svou činnost v Jednotě, aby nadále vystupoval jako přípravný výbor pro ustavení Heraldické společnosti. Když byla Společnost 10. listopadu 1947 ustavena, byl jejím předsedou zvolen Dr. Beneš, který spolu s redaktorem Josefem Milde začal od roku 1948 vydávat "Heraldický časopis". V prvních dvou číslech uveřejnil Dr. Beneš programové prohlášení Společnosti pod názvem "Heraldické bádání v Československu a Heraldická společnost".

Z předchozího stručného nástinu práce Dr. Beneše si můžeme udělat dosti jasnou představu o šíři je-

ho zájmů, zároveň se však seznámíme s osudy mnoha pracovních náměstů, které z různých příčin nemohly být realisovány.

Jedním z nich je právě projekt atlasu českých pečetí, s nímž se nyní podrobně seznámíme.

Když v červnu roku 1937 vydal Dr. Beneš první sešit "ATLASU" a v krátké době za ním následovaly sešity další, přijala odborná veřejnost tento počin patrně s jistými rozpaky a bez vážnějšího ohlasu, neboť nebyla známa autorova vydavatelská a programová koncepce, jak ostatně sám Dr. Beneš později naznačil a zároveň přiznal, že v tomto směru udělal chybu.

K první veřejné publikaci projektu atlusu českých pečetí došlo teprve na mimořádné valné hromadě Rodopisné společnosti československé v Praze, konané dne 14. prosince 1938, na níž Dr. Beneš proslvil přednášku s názvem "Na okraj atlasu pečetí české šlechty, duchovenstva a měšťanů". Přednáška byla posléze pod stejným názvem otištěna ve dvojročníku IX.-X./1937-1938 "Časopisu Rodopisné společnosti československé v Praze".

Podruhé byl odborná veřejnost seznámena značně podrobně s projektem atlusu českých pečetí obsáhlou statí nazvanou "Atlas českých pečetí, jeho význam v českém bádání o pečetích i pro poznání minulosti výběc a jeho rozvržení", která byla otištěna v ročníku XI./1946 "Sborníku Jednoty starých českých rodů", kde - jak jsem se zmínil výše - působil Dr. Beneš jako odborný poradce výboru Jednoty a jednatel výboru Genealogického a heraldického odboru, pozdějšího přípravného výboru budoucí Heraldické společnosti.

Kromě uvedených dvou statí nechal Dr. Beneš vytisknout u kákovského tiskaře Zákravského informační a náborový plakát se základními vydavatelsko-programovými údaji, který byl patrně rozesílán s prvními vydanými sešity "ATLASU".

Rozbořem a komparací těchto statí se nyní seznámíme s vydavatelskou a programovou koncepcí atlusu českých pečetí a zároveň poznáme příčiny, které vedly k tomu, že Benešovo nesporně záslužné úsilí nebylo korunováno alespoň dílčím úspěchem.

Potřebu souborného zpracování a publikace českého sfragistického materiálu pociťovala v minulosti řada badatelů. Patří k nim např. F. J. Zoubek, který v krátkém článku "Příspěvky sfragistické" otištěném v "Památkách archeologických", sv. VIII./1868 - 1869, str. 107-108 upozornil na tuto problematiku, dále Antonín Rybička ve statí "Pomůcky k herálidice a sfragistice domácí" otištěné tamtéž ve sv. IX./1871-1873, str. 717-720 a v neposlední řadě Antonín Masák, který zpracoval soukromou sbírku pečetí zakoupenou Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze a vydal jako přílohy pro XIII.-XIX. ročník "Časopisu Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze".

Tyto snahy, postrádající však pevnou koncepci, připomíná Dr. Beneš, když vysvětluje, jaké pohnutky jej vedly k myšlence vydat atlas českých pečetí, aby pak následně vyložil význam pečetí jako prameny pro některé vědní obory a disciplíny, jmenovitě pro paleografii, diplomaturu, heraldiku, genealogii a rodopis, dějiny umění a národopis. Poukazuje na to, že pečeti byly dosud jako pramen - a to nikoli zanedbatelný - velmi málo využívány jednak proto, že neexistují ucelené seznamy a soupisy dochovaných pečetí, jednak proto, že není přehledu o jejich výskytu a deponování v příslušných ústavech jakož i u soukromých sběratelů. Vyhledávání pečetí jako prameny pro potřebu vědecko-badatelské práce je z takovéto situace značně obtížné a vesměs odradí většinu badatelů, kteří pak raději hledají prameny ekvivalentní, relativně dostupnější, ale často méně hodnověrné a ne zcela úplné.

Kromě toho poukazuje Dr. Beneš také na nesporně do-

kumentární hodnotu "ATLASU", neboť neodborným zaházením a i jinými vlivy dochází k postupnému a nenahraditelnému úbytku sfragistického materiálu. Z tohoto hlediska bude mít "ATLAS" význam tištěného pramene.

Toto vše - obširně v obou statích rozvedeno - představuje pro Dr. Beneše pádné důvody pro zahájení obsažného a zevrubného soupisu pečetí zároveň s jejich vyhodnocením z různých hledisek pro badatele potřebných.

Souběžně se zahájením těchto praví a vlastní edice oznamoval Dr. Beneš, že sbírá materiál, který bude dokumentovat stav a úroveně bádání na poli české sfragistiky. Tento materiál má ve své konečné podobě vyústit do dvou prací základního významu - "Bibliografie české práce sfragistické za léta 1842-1942" a " Sto let českého bádání o pečetích, 1842-1942"; k vlastnímu "ATLASU" pak měla být napsána kniha "Česká sfragistika".

Benešovu důvodovou preambuli lze shrnout do věty: Atlas českých pečetí je nutno vydat proto, aby byly zachovány sfragistické památky minulosti.

Zevrubným prostudováním údajů, jimiž Dr. Beneš v uvedených statích informoval odbornou veřejnost o projektu "ATLASU" a posouzením vydaných sešitů můžeme dnes rekonstruovat a kriticky posoudit vydavatelskou a programovou koncepci díla.

Provedeme nejprve rozbor Benešovy přednášky z roku 1938 otištěné v citovaném "Časopisu".

"ATLAS ČESKÝCH PEČETÍ" bude mít dvojí klasifikační hledisko - tematické a časové.
Z hlediska tematického bude "ATLAS" rozdělen do tří souběžných s e r i í:

1.serie: PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY

2.serie: PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA

3.serie: PEČETI MĚŠTANŮ.

Z hlediska časového bude každá serie rozdělena do tří o d d í l ù:

I.oddíl:	Pečeti do roku 1437
II.oddíl:	Pečeti do roku 1526
III.oddíl:	Pečeti do 17. století.

Charakter jednotlivých serií

1.serie: PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY

Serie bude obsahovat 16 samostatných dílů podle 16 krajů, jak je určil František Palacký v "Popisu království českého" z roku 1848. Avšak do těchto 16 dílů budou zahrnutы pouze pečeti drobné šlechty z jednotlivých krajů, zatímco velké, významné a široce rozvětvené rody budou mít pečeti v samostatných svazcích na krajobrovém rozdělení nezávislých. Pečeti této serie budou tedy mít dvojí klasifikační hledisko. (1)

2.serie: PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA

Serie bude obsahovat samostatné svazky věnované pečetím jednoho řádu, kapituly, biskupů a arcibiskupů pražských.

3.serie: PEČETI MĚŠTANŮ

Serie bude obsahovat samostatné svazky věnované jednotlivým městům a v nich budou zahrnutы známé pečeti měštanů jednotlivých měst.

Základní programová koncepce bude doplněna dílčími studiemi. Kromě reprodukcí pečetí bude pořízen seznam všech zjištěných exemplářů s jejich lokací a datací, dále budou vypracovány biografie osob, jejichž pečeti "ATLAS" přinese a zpracován výčet prací o nich - tedy bibliografie sfragistiky.

Součástí "ATLASU" budou dále studie nazvané podle jednotlivých serií zpracované ze sfragistického hlediska. Další studie dílčího charakteru se budou zabývat písmem pečetí - tedy oblastí paleografickou a epigrafickou, dále zhodnocením z hlediska dě-

jin urční. Všechny tyto dílčí práce mají ve svém souhrnu vytvořit základní dílo o sfragistice jako vědním oboru - tedy ohlašovaná kniha "Česká sfragistika".

Z programové koncepce "ATLASU" jsou vyjmuty pečeti královské, městské (zde srovnej údaj o 3. serii), cechovní a papežské bully. Pečeti těchto okruhů stojí zatím mimo rámec autorova zájmu, neboť královským pečetím se věnují Dr. Bauer a Dr. Čarek, městským pečetím Dr. Vojtíšek. Okruh pečetí cechovních není patrně soustavně studován. Dr. Beneš však i tyto okruhy vede v patrnosti a postupně k nim shromažduje materiál.

Dr. Beneš se při formulování programové koncepce v této souvislosti také zmínil o tom, že dosud není rozhodnut, zda by měl zpracovat z obdobných hledisek i sfragistický materiál moravsko-slezské provenience. Pro úplnost díla by to znamenalo nesporné přínos, avšak naráží na obtížnost příliš širokého záběru.

Z hlediska vydavatelské koncepce vzal Dr. Beneš v úvahu šíři potřeb "ATLASU" a dospěl k závěru, že s ohledem na upotřebitelnost v co nejširším měřítku bude nejvhodnější, aby jedna pečeť a text k ní byly reproducovány a tištěny na samostatných listech. "ATLAS" je tedy vydavatelsky koncipován jako kartotéka, přičemž sestavení jednotlivých pečetí si provede každý badatel dle své potřeby. Zdůvodňuje toto rozhodnutí již výše uvedenými způsoby využití a badatelského zájmu.

Závěrem této první statí o "ATLASU" zdůrazňuje, že práce, které se podjali, je značně náročná a už nyní předesílá možnost, že by snad nemusila být bez zbytku splněna. V tom případě však chce dokončit alespoň rozpracované části.

Dr. Beneš už tedy v této počáteční fázi uvažoval o možnosti, že toto mamutí dílo tak široce koncipované může za určitých okolností zůstat pouhým torsem

a přiřadit se tak k předešlým pokusům. že tomu tak bude vbrzku po zahájení vydávání, ovšem jistě netušil.

Podívejme se nyní z těchže hledisek - tzn. z hlediska využití a potřeb, z hlediska programové koncepce a z hlediska vydavatelské koncepce - na druhou Benešovu statí o "ATLASU" z r. 1946. Pouze na okraj si připomeneme, že mezikrát vyšla jeho obsáhlá studie "Význam pečetí pro bádání o minulosti" nákladem České grafické unie v Praze v roce 1945.

Co se týče argumentů, jimiž Dr. Beneš podporuje vydávání "ATLASU", opakuje v podstatě tytéž, jako v r. 1938. Tyto argumenty jsou dostačně pádné a Dr. Beneš má zde naprostou pravdu.

Programová koncepce "ATLASU" však doznaла dosti pronikavých změn, což zaráží právě proto, že již byly vydány první sešity; než posuďme sami.

Z hlediska tematického bude "ATLAS" rozdělen do osmi souběžných sérií takto:

- 1.serie: PEČETI ČESKÝCH PANOVNÍKŮ
- 2.serie: PEČETI ČESKÝCH PANOVNIC
- 3.serie: PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY
- 4.serie: PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA
- 5.serie: PEČETI MĚŠTANŮ A OBYVATELSTVA NEĚLECHTICKÉHO
- 6.serie: PEČETI OBCÍ
- 7.serie: PEČETI ČECHŮ
- 8.serie: PEČETI ÚŘADŮ, ÚSTAVŮ, SPOLKŮ, SPOLEČNOSTÍ A JEJICH ÚŘEDNÍKŮ.

Zároveň však byl abonentům "ATLASU" rozesílán spolu s prvními čísly informační a náborový plakát - jak jsem uvedl již výše - který obsahoval poněkud jinou klasifikaci jednotlivých sérií. Uvádíme jej proto pro komparaci:

Pečeti českých panovníků
panovnic
šlechticů
šlechtičen

Grafické uspořádání klasifikace je zachováno podle ná-

duchovenstva
měšťanů
měst
cechů
úřadů
papežských bull

borového a in-
formáčního plá-
kátu. Obsahuje
deset serií s
tím, že obsahy
některých serií
jsou změněny.

Komparací tří uvedených seriových klasifikací je však zřejmé, že Dr. Beneš neměl zcela pevnou programovou koncepci, což zajisté nepřispívalo k plnému a zdárnému vývoji tak široce pojatého záměru.

O všech seriích Dr. Beneš sumárně prohlašuje, že budou rozdeleny do předem stanovených oddělení a s tímto rozdelením bude přímo souviseť technická úprava listů s reprodukcemi pečeti a listů s doprovodným textem.

Charakter jednotlivých serií

1. a 2. serie: PEČETI ČESKÝCH PANOVNÍKŮ A PANOVNIC.
V těchto seriích odpadá rozdelení na oddělení. Pečeti budou klasifikovány dle pořadí panovníků a panovnic s uvedením druhu pečeti, jména panovníka, jeho hodnostmi příslušnými k vyobrazené pečeti a dobou používání pečeti.

3. serie: PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY

Serie bude rozdělena na 16 oddělení podle 16 krajů Palackého "Popisu království českého". Do 16 oddělení budou pojaty pečeti drobné šlechty v jednotlivých krajích, zatímco významné šlechtické rody budou mít několik - zatím bliže neurčených - samostatných oddělení.

Serie bude mít tedy dvojí klasifikaci:

a/ podle krajů

b/ podle rodů bez ohledu na kraj.

Lze se domnívat, že diametrálně se lišící klasifikace v jedné serii není výhodná. Podrobně propracovaný rejstřík jmenný a místní by tuto poddvoj-

nost odstranil.

4. serie: PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA

Serie bude mít samostatná oddělení:

- + Pečeti arcibiskupů a biskupů
- + Pečeti kapitul a jejich členů
- + Pečeti řádů a jejich členů
- + Pečeti duchovenských úřadů a jejich správců.

5. serie: PEČETI MĚŠŤANŮ

Serie bude rozdělena nejprve na díly a uvnitř dílů na oddělení takto:

I. díl Pečeti měšťanů jednotlivých měst (tzn. kolik měst tolik dílů):

II., a III. díl bude mít název Pečeti obyvatelstva nešlechtického. Rozdelen bude na 16 oddělení podle krajů, uvnitř abecedně podle lokalit a posléze abecedně podle nositele pečeti.

6. serie: PEČETI OBCÍ

Serie bude rozdělena na 16 oddělení podle krajů a uvnitř abecedně dle obcí.

Jak jsem pochopil z Benešova výkladu, rozumí mi pojmu obec jako sídliště aglomeraci nadané určitými právy a nikoli obec ve smyslu středověké vesnice - dědiny. Jako příklad obce uvádí Plzeň.

Nakolik je toto pojetí správné, nemohu posoudit a rovněž se mi nepodařilo zjistit, zda chtěl Beneš podrobit soupisu i skutečně vesnické pečeti, o kterých píše brněnský archivář Dr. Starha.

7. serie: PEČETI CECHŮ

Serie bude rozdělena na 16 oddělení podle krajů, avšak se souběžným heslem - Beneš uvádí hlavním - bude označení cechu a pod ním druhy pečeti - cechu cechmistra a pod.

3. serie: PEČETI ÚŘADŮ, ÚSTAVŮ, SPOLEČNOSTÍ A JEJICH ÚŘEDNÍKŮ

Serie bude rozdělena do 16 oddělení podle krajů, dalšími klasifikačními znaky budou druhy úřadů a druhy pečetí.

O serii papežských bull se Dr.Beneš nikde nezmínuje; patrně neměl v této věci zcela jasno, takže serií pouze povšechně inseroval v náborovém plakátu.

K jednotlivým listům s reprodukcemi pečetí úzce souvisejí tzv. textový aparát - samostatné listy, na nichž budou shrnuty tyto údaje:

- + tvar pečeti, skutečná velikost, legenda
- + druh pečeti
- + stav pečeti, její zachovalost
- + barva vosku
- + způsob upevnění: přivěšením, zavěšením, přitiskem (2)
- + datum
- + deponování listiny na níž je pečeť upevněna, fond, signatura, edice v níž je listina publikována
- + regest listiny.

Technická úprava listů je shodná s úpravou listů s reprodukcemi pečetí. K oběma listům bude ještě připojen další list s údaji o počtu dochovaných exemplářů a jejich deponování. Celý "ATLAS" bude opančen rejstříky a odkazovými listy. Pečeti budou reprodukovány zásadně fotografickou cestou.

Z hlediska časového bude každá serie rozdělena do tří oddílů :

- I.oddíl: pečeť do roku 1436
- II.oddíl: pečeť z let 1436-1526
- III.oddíl: pečeť od roku 1526 až do doby současné.

V časové klasifikaci rovněž pozorujeme změny.
Z hlediska vydavatelské koncepce a technické ú-

pravy "ATLASU" byl Dr.Beneš nadále přesvědčen, že nejvhodnější bude kartotéková forma vydávání pečetí i textů na samostatných listech, což poskytne badatelům co nejširší možnosti využití. Přiznává, že toto provedení je luxusní a finančně nákladné, takže patrně ne každý abonent si bude moci pořídit kompletní vydání. (3)

K usnadnění klasifikace sfragistického materiálu podle badatelských potřeb budou listy s reprodukcemi pečetí opatřeny záhlavními hesly a listy s texty poznámkami - jak jsém uvedl v části pojednávající o textovém aparátu.

V závěrečných poznámkách k vydávanému "ATLASU" Dr.Beneš zdůraznil, že se musil ujmout jeho vydání vlastním nákladem, neboť nenalezl nakladatele, který by byl ochoten investovat kapitál do podniku, u něhož nebyla zaručena návratnost a příslušný zisk. Dr.Beneš nemohl totiž prokázat, jak bude dílo odbornou veřejností přijato a zda jednotlivé sešity půjdou na odbyte.

Lze se tedy právem domnívat, že Dr.Beneš neprovedl před zahájením edice průzkum potřebnosti a o nějaké subskripci snad vůbec neuvažoval. Zůstává tedy otázkou, na základě čeho potom stanovil náklad jednotlivých sešitů.

Dosavadně vydané sešity "ATLASU" vzbudily pouze malý zájem - to přiznal Dr. Beneš již ve studiu, kterou v roce 1945 vydala Unie.

Naopak byly zahájené edici vytyčány tyto závady:

- 1/ Z finančního hlediska značná nákladnost způsobená zvolenou formou vydávání.
 - 2/ Pečeti jsou reprodukovány ve zvětšeninách místo v originální velikosti.
 - 3/ Je zbytečné uvádět regesty listin, neboť účelem je vydat atlas pečetí a nikoli regestář.
- Dr. Beneš zdůvodnil výtky takto:
- 1/ Trvá na kartotékové formě, poněvadž se domnívá, že splnuje nejlépe badatelské požadavky a u-

- možnuje použití různých klasifikačních hledisek.
- 2/ Na zvětšeninách lze dobře studovat obrazový obsah pečeti a písma.
 - 3/ Různé druhy pečetí - majestátní, jezdecké, velké, malé, sekrety - byly používány pro určitý druh písemnosti. Uvedením regestru listin lze stanovit určitou zákonitost.

Závěrem Dr. Beneš vyzývá veřejnost, aby věnovala dílu větší pozornost a zájem, aby přispěla radami a připomínkami !/, na jejichž základě by bylo možno provést další zdokonalení a úpravy a dosáhnout tak optimálního řešení.

Jestliže mám dnes, téměř po 40 letech, kriticky zhodnotit myšlenku Dr. Beneše - vytvořit tak obrovské dílo, jakým chtěl být "ATLAS ČESKÝCH PEČETÍ", nemohu se ubránit pocitu určité naivity, s níž Dr. Beneš k práci přistupoval. Při vší úctě k jeho vědeckým hodnotám a s ohledem i na to, že jako archivní komisař dělal tuto práci vlastně jako zaměstnání, jsem nucen vyslovit názor, že úkoly, které na sebe Dr. Beneš převzal, nebyl s to splnit jako jednotlivec. Začalo-li se pozorně do jeho prací, v nichž se dotýká myšlenky "ATLASU", najdeme nejeden moment, který svědčí o pochybnostech a vědomí slabých míst tohoto projektu.

Dr. Beneš byl typ kabinetního vědátora, člověka, který dokáže z pramenů vydolovat vše, co je v nich obsaženo. Zpracovat pečeti z hlediska přísné vědní discipliny je věc jedna a vydat výsledky této práce v odpovídající podobě je věc druhá - totiž komerční. A Dr. Beneš zdaleka nebyl komerční typ.

Jestliže vzal na sebe vydávání vlastním nákladem, učinil tak proto, že si vůbec neuvědomil, jaké břemeno na sebe bere, že se dostává do úplně jiného světa, kde platí zákony nabídky a poptávky.

Nelze však klást vinu jen Dr. Benešovi v tom, že si neuvědomil dosah svých komerčních neschopností. Je

nutno si totiž uvědomit, že začal vydávat úzce specializované dílo v době, kdy před občany tohoto státu stala hrozba druhé světové války, otázky národní existence a osobního bytí. Člověk s vyzrálými komerčními schopnostmi by podnik takového druhu nikdy nezahájil. Proto si Dr. Beneš stěžuje, že veřejnost jeví malý, takřka žádný, zájem. A připočteme-li k tomu i skutečnost, že "ATLAS" nebyl předem propagačně připraven, nelze se výsledkům divit. Ani doba poválečná nebyla vhodná pro podobné záměry a tak nakonec zůstalo ubohé torso, mrtvý plán. Dochované sešity se dnes ani v antikvariátech neprodávají a pokud má někdo to štěstí, že vlastní vše, co bylo vydáno, má sešity "ATLASU" uloženy spíše pietně v knihovně, aby mu připomínaly velikost vědeckého záměru. Přestože myšlenka souborného vydání českých sfragistických památek byla a zůstává velkolepá, nenajde se v dohledné době patrně nikdo, kdo by tento záměr realisoval alespoň v dílčí podobě. Výsledkem autorovy úmorné práce zůstává tedy jen několik sešitů, které neslouží a ani nemohou svému původnímu praktickému účelu sloužit.

A to je smutný konec velké myšlenky, o to smutnější, že autor sám byl svědkem její smrti.

P o z n á m k y

- (1) Toto podvojné rozdělení je patrně převzato z druhého dílu "Českomoravské heraldiky". Domnívám se však, že není praktické natolik, aby jím byla porušována systematika 16. krajů. Zájemce o vývoj kmenového, hradského a krajského rozdělení Čech odkazují na starší práci B. Riegera "O zřízení krajském" z roku 1889. K šesnáctikrajovému rozdělení pouze následující vysvětlení:
Rozdělení pochází z r. 1751, kdy bylo původně určeno 12 krajů, z nichž 4 byly rozděleny na dva podíly. Zkrátka se ukázalo, že toto rozdělení není prakticky výhodné a názvy jednotlivých krajů se ustálily zpravidla dle sídla krajského úřadu takto:
Kouřimsko, Čáslavsko, Chrudimsko, Hradecko, Bydžovsko, Boleslavsko, Litoměřicko, Žatecko, Loketsko, Plzeňsko, Klatovsko, Fráňensko, Budějovicko, Táborsko, Berounsko, Rakovnicko, Toto zřízení platilo do r. 1849, poté bylo vytvořeno 7 krajů a 13 zemských soudů; v r. 1854 pak 13 krajů a 15 zemských soudů a v r. 1862 bylo krajské zřízení zrušeno.
- (2) Existují tři způsoby upevnění pečeti na listinu.
Přivěšení - je způsob, kdy pečeť je k listině připevněna pomocí pergamenového proužku, šnůry nebo stuh a to tak, že připevnovací materiál se provlekl otvorem zpravidla v dolní části listiny. Zásadně se přivěšovaly pečeti kovové - bullky.
Zavěšení - je způsob, kdy se nejprve nastříhl dolní okraj listiny do proužku, který pak byl zalit pečetní hmotou, takže pečeť i listina tvořily jeden celek.
Přitiskání - je způsob, kdy pečetní hmota byla přitisklá přímo na určité místo listiny a

početidlem byl proveden otisk. Aby pečeť byla chráněna, prováděl se otisk přes proužek papíru který zůstal k pečeti přilepen. Později vznikly z tohoto způsobu pečetění tzv. pečeti op latkové, kdy mezi dva proužky papíru bylo naleto nekvašené pšeničné těsto. Po ztvrdnutí pak podrželo otisk pečetidla.

Aby byly přivěšené a zavěšené pečeti chráněny před mechanickým poškozením, byly uzavírány do misák a posléze do dřevěných či kovových pouzder. Velké majestátní pečeti byly zhotovovány tak, že nejprve byla pečetní hmota nalita do pouzdra a teprve potom byl pečetidlem proveden kvalitní otisk.

- (3) Avšak na druhé straně má postupné vydávání tu výhodu, že nažatíží kapsu abonenta najednou velkou sumou. Opačným příkladem zde může posloužit objemná kniha prof. Augusty "Rukověť sběratelova", kterou v r. 1927 vydal vinohradský knihkupec a nakladatel Ludvík Bradáč za 160,- Kč jako první a zároveň poslední svazek edice "BIBLIOTHECA KNIHOMOLA".

Seznam vydaných sešitů
"ATLASU ČESKÝCH PEČETÍ"

1937. PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY.
VII. Chrudimsko.
Sešit 1.
1938. PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY.
VIII. Čáslavsko.
Sešit 1.
1938. PEČETI MĚSTANŮ.
Kutná Hora.
Sešit 1.
1938. PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY.
Z Rožmberka.
Sešit 1 - 5.
1938. PAPEŽSKÉ BULLY.
Sešit 1.
(vydána pouze obálka)
1938. PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA.
I. Do válek husitských.
Cisterciáci.
Sešit 1, 2-3.
1938. PEČETI ČESKÉHO DUCHOVENSTVA.
I. Do válek husitských.
Johanité.
Sešit 1-2, 3-5.
1939. PEČETI ČESKÉ ŠLECHTY.
Z Lipé.
Sešit 1-3.

Podle údajů pocházejících z okruhu pozůstalosti Dr. F. Beneše představuje uvedený seznam všechn materiál vydaný v "ATLASU".

Bibliografie heraldických a sfragistických prací Dr. Františka Beneše

- NA OKRAJ ATLASU PEČETÍ ČESKÉ ŠLECHTY, DUCHOVENSTVA A MĚSTANŮ.
Casopis Rodopisné společnosti československé, IX.-X./1937-38, s.55-62.
- O RODOPISNÉM BÁDÁNÍ A JEHO VÝZNAMU PRO DĚJINY CELONÁRODNÍ.
Sborník Jednoty starých českých rodů, X./1939, s.1-11.
- O RODOPISE PODNIKATELSKÝCH RODŮ - UZNÁNÍ ZA VĚRNOST K POVOLÁNÍ.
Zvl.čl.: Časopis Rodopisné společnosti, XV./1943. Praha, n.vl. 1943.
- ÚKOLY BÁDÁNÍ O HERALDICE.
Řád, revue pro kulturu a život, IX./1943, č.5, s.248-254.
- NAUKA O PEČETÍCH A ÚKOLY HISTORICKÉHO BÁDÁNÍ.
Řád, revue pro kulturu a život, X./1944, č.4, s.196-200.
- VÝZNAM PEČETÍ PRO NAUKU O ZNACÍCH A PRACOVNÍ VÝSLEDKY A ÚKOLY NA TOMTO POLI BÁDÁNÍ II.
Řád, revue pro kulturu a život, X./1944, č.6, s.315-319.
- VÝZNAM PEČETÍ PRO BÁDÁNÍ O MINULOSTI.
Praha, Česká grafická Unie 1945. 30 s., 79 fot. příloh, lit.v pozn.
- "ATLAS ČESKÝCH PEČETÍ", JEHO VÝZNAM V ČESKÉM BÁDÁNÍ O PEČETÍCH I PRO POZNÁNÍ MINULOSTI VŮBEC A JEHO ROZVRŽENÍ.
Sborník Jednoty starých českých rodů, XI./1946, s.4-25.

O PŘECHŮZCÍCH OCHRANY PEČETÍ V ARCHIVU.
Praha, Zemský národní výbor 1948.

PEČETI V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJÍCH CENA JAKO
DĚJEPISNÉHO PRAMENE.
Praha 1949.

ÚSCHOVA, SPRÁVA Matrik, VEDENÝCH PODLÉ DÓSAVAD-
NÍCH PŘEDPISŮ.
věstník katolického duchovenstva,
I./1949, č.10, s.9.

PEČETI A JEJICH VÝZNAM.
Archivní časopis, IV./1954, č.2, s.110-114.

ZHOTOVOVÁNÍ NOVOVĚKÝCH PEČETÍ V MISKÁCH
A POUZDRECH.

Časopis Národního muzea - Vědy společenské,
CXXIII./1954, č.2, s.163-168, obr.2.

ČESKÉ PANOVNICKÉ PEČETI Z ÚST 1310-1526.
JEJICH SOUTĚS A POPISY.

Muzejní zprávy Pražského kraje,
IV./1954, s.10-24.

VÝJEVY V OBRAZECH ČESKÝCH STŘEDOVĚKÝCH PEČETÍ.
Duchovní pastýř, V./1955, s.108-111.

JEZDECKÁ PEČET BAVORA III. Z BAVOROVÁ Z ROKU
1315.

Časopis Společnosti přátel starožitnosti,
LXV./1957, s.156-158.

POZNÁMKY O ARCHIVNÍ OCHRANI PŘIVĚSENÝCH
PEČETÍ.
Archivní časopis, VIII./1958, s.169-191.

O PEČETÍCH A PEČETNICTVÍ KRÁLE JIŘÍHO Z
PODEBRAD.
Muzejní zprávy Pražského kraje,
VIII./1958, s.58-60, 107-109.

O PEČETÍCH "HRADECKÉ KRÁLOVNY" REJČKY.
Hradec králové, II./1958, s.143-147.

O PEČETÍCH ARCIBISKUPA ARNOŠTA Z PARDUBIC.
Hradec králové, III./1959, s.20-21.

O ERBU BUŠKA Z BŘEZÍ.
Jihočeský sborník historický,
XXVII./1958, s.27.

HLAVICE BERLY V OPATSKÝCH PEČETÍCH.
Časopis Společnosti přátel starožitnosti,
LXVI./1958, č.2, s.99.

DOPLNĚK KE STUDII O PRAŽSKÝCH GROŠÍCH
VÁCLAVA II. (1300-1305) A ČESKÝCH PEČETÍCH.
Numismatické listy, XVI./1961, s.168-171.

STUDIE O PEČETÍCH A PEČETNICTVÍ PRAŽSKÉHO
BISKUPA ŘEHOMĚŘE Z VALDEKA.
Duchovní pastýř, XII./1962, s.169-171.

PEČET JAKO PRAMEN PRO VOJENSOU HISTORII.
Historie a vojenství, 1963, č.2, s.277-294.

ČESKÁ PANOVNICKÁ PEČET KRÁLE LADISLAVA -
JEJÍ POVŠECHNÝ RYS.
Sborník archivních prací,
1963, č.1, s.272-284.

KRÁLOVNA JOHANA.
Dějiny a současnost,
VIII./1966, č.7, s.14-17.

+++++

Sestaveno podle excepovaného materiálu bibliografie české heraldiky, kterou připravuje k vydání Bi-
bliografická skupina Heraldického klubu ČNS.

Autorská poznámka

K sestavení této předníšky jsem použil výhradně články, studie a práce, které Dr. Beneš publikoval a které jsou také uvedeny v připojené bibliografii. Vytvořit zevrubný pohled na Benešovu práci a podrobit ji kritickému zkoumání by bylo možné teprve po podrobném prostudování Benešovy pozůstalosti, což však v současné době není možné, neboť veškerý materiál připadající v úvahu je pro badatele nepřístupný.

Předesílám tyto skutečnosti proto, abych se předem vyhnul případným námitkám, které by mohly být vzneseny v tom smyslu, že některá tvrzení v mé přednášce publikovaná nevystihují dostatečně podstatu dané problematiky. Jsem si plně vědom toho, že některé poznatky, které jsem při studiu učinil, nemusí být zcela objektivní a proto znova zdůraznuji, že je nutno vzít v úvahu absenci materiálů, které se mohou v Benešově pozůstalosti nacházet a které by pochopitelně danou problematiku postavily do objektivního světla.

Prosím proto pp. abonenty, aby mně laskavě své případné připomínky event. doplnky zaslali.
Děkuji předem.

pp

+++++

Prof. Pavel Palát

DR. FRANTIŠEK BENEŠ - ATLAS ČESKÝCH PEČETÍ

Edice "DOCUMENTA HERALDICA", řada I., sv. 2.

Přednáška proslovena 22.2.1977 na řádné schůzi
Heraldického klubu ČNS.

Vydal Heraldický klub ČNS interně pro své členy.

Ediční redaktor prof. Pavel Palát.

Praha, květen 1978.

Vydání I. v nákladu 150 číslovaných výtisků.

Tento výtisk má číslo:

116